

ژیان نامه بیدگرافیا (Biography) ... عه بدولمو ته ییب عه بدو

(وریا بن، تف به ووی بادا مه کن)
"نیتشه"

ژیان نامه بیدگرافیا له ژبانی یان به شیک له ژبانی تاکه به قه می ځی. بیدگرافیا خود ده بیدت بید ټه وهی که شفی جوله دیار و نادیاره کانی ژبان و دهر وون بکات و ئاستی مه عریفه و ئاگامه ندی تاک بگه یه نیت. هه موو ټه وانهش ده چنه توپی ټه ده بی خود گه راییه وه، له پشت ټه ده بی خود گه راییدا بید وایه که هه یه ټه ویش ټه وه یه که خود سهر به ځیه و له بهرانبهر ځی تیوار و شه فافه... نووسینه وهی خود که مه بیک ده رټه نجام ده خاته روو، له وانهش که توبه ندی دابونه ریتی که مه بیک و کپکراوه کانی نه ست و هه ووست و ئازادی و چالاکي و بوږی تاک... ژیان نامه شوهی جید راوچری هه یه و بهو شوهیه دابهش ده بیدت: سهربرده، یاده وهری، یاداشتی که سی، یاداشتنا مهی رټانه، یاداشتی رټانهی سیداری، نامه ی ټه ده بی، سه فهرنامه ی ټه ده بی... هه موو ټه و جید رانهش له نټو ځی یاندا جیاوازیان هه یه.

ټه وهی لیدر ده ده مه و جهختی لیکه مه وه ټه وه یه بیدگرافیا له زمانه کوردیدا به (ژیان نامه) ناو بهرین، که له زمانه عهره بی به (السیره) ناو ده بریت... چه مکی ژیان نامه ده چټه خانه ی ټه ده بی بیدگرافیا وه که چن ده شیک له زمانه کوردیدا یاده وهری، بیره وهری، میموری (memoirs) بکه وټه بهرانبهر (مژکرات) ی زمانه عهره بی. چه مکی یاده وهری له بهر ټه وهی په یوه ندی به یادگوه هه یه، وه که جید بیک له بیدگرافیا ټه وهی تایبه تی ژیان نامه له قه هم ده درت، به نام پش هه موو شتیک په سنی ټه و روودا وانه ده کات و ټه و هه ووست و سهره تانه ده گټه و ټه و شی ده کاته وه که راسته وځی (منی نووسه ری) تیدایا وه و بینوویه تی و رپی تیدا گټه وه... هه موو ټه وانهش له گه سه فهرنامه و نووسینه وهی سه فهر به شوهیه کی ټه ده بی و یاداشتی رټانه، نووسینی مه به ست بید له بیر نه چوون، واته (یومیات) که مه کیک جیاواز ده که ونه وه.

له نټو کورداندا ده بیدن: ټه مه ئاگامان له سهربورده ی تید نیه... بهو مانایهش ره نگه بتوانین بید (السیره الذاتیه - autobiography) دهسته وازه ی سهربرده، سهرگوزشته به کار به ټنن... له ژیان نامه دا

گڏوڻ هوه دياره، به ٻام بڪرو نه، وهڪ زهمهن ٿاسي ڇي ده نوڻڻ و له سهره تاوه به رهو ڪڏ تايي ده ٻتهوه، دهمهو ٻم شوڻ و زهمهن له (ٿيان نامه - Biography) و (سهربرده - autobiography) دا ديار يڪراو و سنورداره! به ٻام نووسيني مه به ست ٻ له بير نه چوون به داناني م ٿرووي رڙه کان ٿوه ده چته خانهي جڙڻ له ياداشتي كه سي و به ياداشتي رڙانه (اليوميات) ناو ده برٽ. كهواته سهربرده هموو ٿوهيه، يان به شڪه له وهي كه مرڻ له بارهي ڇيهوه ده يگ ٻتهوه، يان له بارهي ٿوهي ديكهوه... ٻ ٿوهي چيهه تيهه كه ياري بڪات! يادهوهري، يان بيرهوهري به گشتي له س تهوه ره دا ده خولتهوه (کرده)، (بيرکردنهوه)، (سڙ) تا سنور ٻڪي زڙ چيهه تيهه كه ياري ڪراوه ٻ نمونه: يادهوهري سياسي، م ٿرووي، ديك مينتاري، رڙشنييري... وهڪ چڻ له خانهي يادهوهريدا ياداشتي كه سي (مژڪرات الشخصيه) هيه، تهواو ده كهو ٻته نوان باب تهگه رايي و م ٿرووي خودگه رايي سهربردهوه. ده ش ٿوه جڙه له يادهوهري به ش ٿوهي ياداشتي رڙانه ش بنووسر ٻتهوه، يان سا ه و سا بنووسر ٻتهوه...

له زماني ڪورديدا ياداشتي كه سي (مژڪرات الشخصيه) له سهربردهوه (السيره الذاتيه) نزيكه، به ٻام ٿوهي لڙڪيان دوور ده خاتهوه ٿوهيه كه له يادهوهري و به تاييه تي ياداشتي كه سيدا گڏوڻ هوه فيڪر و دهرووني ڇي به يان دهڪات، هه و ٻستي ڇي له بارهي رووداوه کاني ٿياني ڇي ده رده ٻته و بيريش له شيڪردنهوهي هموو ٿوهانه دهڪاتوهه كه ده ش له داهاتوودا روو بدن، ٻ ٿوهي دواتر ٻي بگه ٻتهوه و له هه ڪاني سوود وه ربگر. به ٻام له سهربرده دا سهرهات و ههسته کان و هيو اڪاني ته دا ده گڏوڻ ٻتهوه.*

يه ڪڏ له جياوازيه کاني جڙه کاني ٿيان نامه به گشتي به بينراو و رووداو و كه سه ڪانهوه به نده، چڻ بيرکردنهوه کان و ههسته کان يان ده گهيه نن! دووهم، فره ره نگکردني پانتاييه کاني گڏوڻ انهوهي سهرهات و ٿاستي مه عريفي گڏوڻ هوه و بايه ڇي گڏوڻ انهوه و ٿهزموون... هموو ٿوهانه جياوازي تاييه تي دروست ده ڪن. س ٻيه مين جياوازي ده كهو ٻته سهر هڙي بيرهاتنهوه و راستگي و پاراستني هاوسهنگي و راشڪاوي له كه شفڪردن و چه پڻراوه دهرووني و فيڪرييه ڪاندا. چوارهم جياوازي به ٿاستي هونهرييهوه به نده، پهيوه ندي به تواناي گوزارشتڪردن و شاره زايي (مني نووسهر) هوه هيه، له هه ٻٽاردني گڏوڻ شنيگا و دهسته واژه و گونجاندن و دروستڪردني پهيوه ندي له نوان هه ڪار و ده رته نجامدا... واته بونيادناني ده ق ٻڪي ٿهده بي و هونهري.

به گشتي له ٿهده بي گڏوڻ انهوهي ٿيان نامه دا هميشه در ڪردن و

زیاده‌یی و له ده‌ستدانی هاوسه‌نگی وهك سهرنه‌كه‌وتنی (منی نووسهر) ته‌ماشا ده‌كرت، به‌و مانایه‌ش زربه‌ی جیاوازیه‌كان جه‌خت له مه‌سه‌له‌یه‌ك ده‌كه‌نه‌وه ئه‌ویش راستگ‌یه به تایبه‌تی له گ‌ان‌ه‌وه‌ی یاده‌وه‌ری و یادداشتی كه‌سی. ئایا گ‌ان‌ه‌وه‌ه‌وه و نه‌یه‌کی چه‌ند راستگ‌ییانه‌مان له باره‌ی خ‌یه‌وه ب‌ ده‌ك‌ش؟ كات‌ چه‌پ‌ن‌راوه‌كانی ناوه‌وه‌ی خ‌ی و ه‌ه‌و‌ست و بیركردنه‌وه‌كانی خ‌ی كه‌شف ده‌كات، ده‌یه‌و‌ چیمان پ‌ب‌ت؟ وه‌امی ئه‌و دوو پرسیاره، ده‌ب‌ ب‌ ه‌ه‌موو ئه‌و گ‌ان‌كارییانه بگ‌انه‌وه كه له ق‌ناغه‌كانی كلاسیك و ر‌مانتیک و م‌د‌رنه و پ‌ستم‌د‌رنه‌دا به‌سهر خود و (منی نووسهر) دا ها‌تووه... له ق‌ناغی كلاسیكدا منی نووسهر من‌کی س‌ن‌ترالی پ‌ر‌ز بوو، یان وه‌ك (باسكال) ده‌ت من‌کی به‌دبه‌خت بوو! به‌ام له ر‌مانتیکدا من‌کی تاك و ته‌نیا به (ر‌س‌) له‌و باره‌وه ده‌ت ده‌توانم ب‌م من به هیچ كه‌س ناچم) تا ده‌گاته سه‌رده‌می نو و ل‌كه‌ه‌وه‌شانه‌وه‌ی من و خود، ئیتر گومان‌كردن له خودی س‌ن‌ترال (منی نووسهر) ها‌ته ئاراوه... ئه‌ده‌بی ژیا‌نامه له گ‌ان‌ه‌وه‌یه‌کی خودگه‌را و منی نووسهر له م‌ژووی گ‌ان‌ه‌وه ها‌ته ده‌ره‌وه... ده‌مه‌و ب‌م ئه‌و ش‌وه بیركردنه‌وه‌یه‌ی له باره‌ی خودی س‌ن‌ترال و منی نووسهر، كه له كلاسیك و ر‌مانتیک له ئارادا بوو، له سه‌رده‌می نو و له دوا‌ی ه‌ه‌ستكردن به هیچگه‌رای‌ی و پ‌و‌و‌چگه‌رای‌ی له فه‌لسه‌فه‌ی م‌د‌رنیزمه‌وه (وه‌ك ها‌برماس ب‌وا‌ی پ‌یه‌تی)* گ‌ان‌كار‌ی به‌سه‌ردا ها‌ت و س‌ن‌ته‌راگه‌رای‌ی به‌ره‌و په‌راو‌زگه‌رای‌ی و ده‌قگه‌رای‌ی هه‌نگاوی نا... ده‌سته‌واژه به ناوبانگه‌كه‌ی سارته‌ر "من ئه‌وه‌م كه من نیم، به‌كو ئه‌ویدیکه‌م" کاریگه‌ری ز‌ری نواند*. (فوك‌) منی ره‌تكرده‌وه، ب‌ ئه‌وه‌ی له ر‌گ‌ای ئه‌ویدیکه‌وه ده‌قگه‌رای‌ی به‌ره‌م به‌ن‌ و له ر‌گ‌ای ئه‌ویدیکه‌وه ب‌خو‌ن‌ته‌وه، ب‌ ئه‌وه‌ی له بری به پ‌ر‌زكردنی منی نووسهر ده‌ق ب‌ته‌مو‌کی ئه‌ویدیکه، ئه‌ویدیکه ده‌ق دا‌بن‌ته‌وه، ئیتر ل‌ره‌وه من ه‌ه‌و‌شایه‌وه و له شو‌نی ئه‌و منه س‌ن‌ترال‌ه چه‌ندان (من) ها‌تنه قسه‌كردن... (لاكان) له ره‌تكرده‌وه‌ی ك‌جیت‌ی (دیكارت) یدا ده‌ت "من له‌و شو‌نه نیم كه بیر ده‌كه‌مه‌وه، من بیر ده‌كه‌مه‌وه له شو‌ن‌ كه نیم"... ل‌ره‌وه ره‌تكرده‌وه‌ی خود، ره‌تكرده‌وه‌ی خودگه‌رای‌ی، ره‌تكرده‌وه‌ی منی نووسه‌ریش ده‌نو‌ن‌، به‌و مانایه‌ش منی گ‌ان‌ه‌وه‌ی ن‌و ژیا‌نامه له پا‌ ره‌گه‌زه‌كانی دیکه‌ی گ‌ان‌ه‌وه (خه‌ون و شیکردنه‌وه‌ی رووداو و خه‌یا و مه‌نه‌ل‌گ و ئامازه‌كردن ب‌ خو‌ندنه‌وه‌ی ئاینده) خ‌ی ورد كرده‌وه... ده‌مه‌و ب‌م ئیتر له م‌د‌رنیزمه‌وه ده‌قگه‌رای‌ی، خودگه‌رای‌ی فه‌رام‌ش ده‌كات!

ده‌قگه‌رای‌ی هه‌رگیز خاوه‌ندار‌تی قبو‌ نییه، چونكه فیکری م‌د‌رنه و پ‌ستم‌د‌رنه پ‌یوا‌یه خاوه‌ندار‌تی له ر‌گ‌ای ئه‌وه‌ی كه هه‌یه‌تی كه‌ه‌گای‌ی ده‌سه‌پ‌ن‌، ئه‌گه‌رچی سه‌ره‌تای خاوه‌نداریه‌تی به پ‌ی‌

پښتو داوړیستی کومه لایه تی بوو، زهروره تکی ناسمانی بوو، بهام له جوهه ردا خای زرداری بوو، پاشان به پیر زکرا، وهك چن نووسه ر له رگای بوون به خاوه نی دهق ته قدیس دهکرا، دواچار چه مکی خاوه نداریه تی بووه ناید لژیا و یاری به چاره نووسی خهك دهکرد.

بیگرافیا

خای په کتربینی خهیا و حه قیقهت

“نوهیه مرقي نیتشه* وهك نمونه ی دهقگه رای ی
“گته”ی فیه سوف به استی بهشکی زر له حکمه تی نواند کاتك
بیگرافیای (Biography) خای به ناویشانی (شعر و حه قیقهت)
ناونا، حکمه ته که هر ته نها په یوه ندی به بهای ژیانی که ستییه وه
نییه. بهکو په یوه ندی به پر سهی نووسینه وهی بیگرافیا و
جره کانیه وه هیه، بهو مانایه ی که دهش بهشکی بکه و ته ن
خهیا و بهشکی به اشکاو ییه وه به ندی.* لره لهو نوانه دا
ناویشانه کهی “گته” حکمه ته کهی خای دهو ه شند. دکت ر ج نسن ده:
نوهی که پوړیسته بیگرافیا بنووس ته وه خودی که سه که خیه تی،
چونکه هه موو مرقي ب خای راستیه کانی ژیانی خای با شتر ده زان،
ئیر و ای نااگای و پشتگوو خستن و له بیرکردنه ب
مه به سته کانی ش. بهام نه گهر هاتوو که سك ویستی به راشکاو ی رووی
ناوه وهی خای بنووس ته وه، له هه موو که س زتر پا نهره کان و
و وژ نهره کان و شاراوه کان با شتر یاد ده کاته وه.*

خودگه رای ی/دهقگه رای ی

بیگرافیا گانانوهی ژیانکی دیاریکراوه، مه عریفه یهك له باره ی
ماهیت و مانا و نهو نهرزشانه پشكش دهکات، که دهقی پ دیاری
دهکر. بهو مانایه ش دهقی بیگرافیا پکها ته یه کی مه عریفیه له
به رجه سته کردنی لوردبوونه وهی ژیانی که سییه وه له دایك ده ب.
که واته بیگرافیا خ نووسینه وهیه، بهو وه سفی که دهقه، یان
نووسینه وهی کای چالاکیه کانی خودی که سك که بهو وه سفی که دهقه.
بگومان په سنی لهو جر ه ش له نه دهب نزیک ده ب ته وه، نه گهر چی خود به
ته وای خای په سن ناکات، یان ناگانه ته وه، بهام له گه نه وه شدا نهو
چالاکیه و نه خشه و نووسین و پانتاییه ی که دهکه و ته نوان وه سف و
گانانوه دهش به دهقگه رای ی ناو ببرت. له کای نهو قسانه دا
دهمه و ت خم بهو تزه بسپر م که پر سهی به ره مه نانی بیگرافیا
پر سه یه کی دهقگه راییه.

دهش پرسپاری سهره کی بیگرافیا له ن و نه دهب نه وه ب که نه گهر
بیگرافیا به ماك ب حسانه وه دابندین، بهو مانایه ی که ما

دنیای له‌خدا هه‌گرتووه، ئه‌وه بیه‌گرافیا وه‌ک درکاندن و گه‌انه‌وه‌ی نه‌و ما‌ه، ته‌گه‌یشتنمان رووبه‌ووی ما دووچاری له‌ق بوون ده‌کات. که‌واته ته‌رجه‌مه‌کردنی بیه‌گرافیا وه‌ک ده‌ق و به‌رجه‌سته‌کردنی وه‌ک فه‌زایه‌کی جیا‌واز، ته‌گه‌یشتن‌کی ساخته‌کارانه‌مان له‌بارهی دنیاییه‌وه به‌ده‌نووس‌ته‌وه. له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه ده‌توانیین به‌یین (بیه‌گرافیا) به‌فه‌زایه، به‌مام (ده‌قه‌راییی) بیه‌گرافی ته‌به‌سه.*

بیه‌گرافیا نه‌شو‌نه نه‌بایه‌ته‌که به‌تو‌ژینه‌وه، به‌که‌و له‌خای یه‌کتر به‌ینی هه‌ردووکیاندا ده‌ته‌وه یه‌ک. ته‌به‌س فه‌زای گوتاره به‌و خه‌سه‌ه‌تانه ده‌ناسر‌ته‌وه که‌له جو‌گرافیا‌وه وه‌ری ده‌گر‌ت و له‌ره‌وان به‌ده‌ستی ده‌ه‌ن، به‌مام و‌وای ئه‌وه‌ش پانتاییه‌کی تایبته به‌خای ده‌کاته شو‌ینی کارکردن، چونکه فه‌زای گوتار له‌هه‌مان کاتدا فه‌زای دیارکردنی ده‌ق و کرانه‌وه‌یه به‌سه‌ر ده‌قه‌کانی دیکه‌دا.*

که‌واته له‌لایه‌ک دوور که‌وته‌وه‌ی بیه‌گرافیا له‌شو‌ن و ته‌ماشاکردنی فه‌زا وه‌ک جیا‌وازی، راسته‌وخ‌په‌یوه‌ندی به‌ژیانی که‌سه‌کانه‌وه هه‌یه، چونکه سنووری بیه‌گرافی ئه‌و شو‌نه گونجاوه‌یه که‌دانه‌ر وه‌ک تا‌ک ته‌یدا ده‌مه‌ن‌ته‌وه و ده‌سه‌لاتی خای له‌ره‌گای به‌کاره‌نانی راناوی "من" وه‌پراکتیزه ده‌کات. گه‌انه‌وه‌ش له‌ره‌گای قسه‌که‌ر و دابه‌انی "من" ده‌ق، له‌"من" دانه‌ر ته‌عبیر له‌راشکاوی ده‌کات. له‌لایه‌کی دیکه بیه‌گرافیا وه‌ک شه‌وازی چالاکیه‌کی زه‌مه‌نی ده‌قه‌که به‌وه په‌سن ده‌که‌ر، که‌ده‌که‌وته‌نه‌و شه‌پ‌لی ژیا‌نه‌وه. به‌گومان گه‌ه‌ه‌وه ده‌توان به‌رووداو‌ک به‌زانیاری په‌شتر په‌بکاته‌وه، به‌مه‌رج‌ک نه‌که‌وته‌ته ژر چاود‌ریکردن، یان نه‌ه‌نییه‌ک، یان بایه‌ته‌کی سه‌ره‌کی که‌چاوه‌یی ده‌رکه‌وتن و ناسینی ده‌که‌ر. نووسه‌ری بیه‌گرافیا وه‌ک "م‌ن‌تانی" و "ره‌سه‌" ده‌ن: هه‌موو شته‌ک ده‌ن، له‌په‌ناو ئه‌وه‌ی ده‌یه‌و، به‌ئه‌وه‌ی به‌ه‌ی رابردوو، داها‌توو به‌چن.* که‌واته بیه‌گرافیا به‌شه‌وه‌یه‌کی تایبته زه‌مانیه.

به‌مام له‌گه‌ه ئه‌وه‌شدا کات له‌بیه‌گرافیا‌دا هه‌موو شته‌ نییه، وه‌ک چ‌ن شو‌نگه‌راییه‌کی جیا‌واز داده‌مه‌زره‌ن. به‌مانایه‌کی دیکه وه‌ک (ج.ه‌یو. سلفرمان) ده‌ن: بیه‌گرافیا له‌خای له‌ک‌دابه‌انی زه‌مانی رووت و مه‌کانی رووت‌دایه. زه‌مانی رووت ژیا‌نی تایبته‌ی نووسه‌ری بیه‌گرافیا‌یه، به‌مام مه‌کانی رووت وه‌سفکردنی که‌مه‌که‌فه‌زایه که‌ژیان تیا‌ياندا شه‌وه‌یه‌ک له‌شه‌وه‌کان وه‌رده‌گر. که‌واته ئه‌وه‌ی بیه‌گرافیا جیا ده‌کاته‌وه ته‌که‌کردنی زه‌مان و مه‌کانه.*

حه‌قیقه‌ت/خه‌یا

راسته گه‌انه‌وه ئامراز‌که په‌چه‌وانه‌ی ره‌گه‌زی وه‌سفکردن، گوتار‌که

پشت به چيـځ و گڼځانهوې ئهده بی ده به ست، بهام سنووری گڼځانهوې وهك چن به سهر په خشاندا كراو هیه، به سهر شیعریشدا كراو هیه، كهواته پرسمی گڼځانهوې له نوان هه موو كار ه ئهده بی و هونه ریه كاندا هاو به شه. بـ نمونه شیعر هه مووی وه سف نییه، هه تا له گه گڼځانهوې پچهوانه بكهوتتهوه، بهكو بهشك له گڼځانهوې تـدایه كه نابـ پشتگوئی بـهین و نكـئی لـبكهین، په خشانیش هه مووی گڼځانهوې نییه، هه تا پچهوانه ی په سن بكهوتتهوه. لـرهوه حقیقه ت و خـیا، یان پرسـی گه یانـدن/جیبه چـکردن، بـیاردان/ئامـاژه کردن، شیکردنه وه/وـناکردن... هتد و كـئی پرسه كانی زانست و ئهده ب به رجهسته ده بن، بهام ده مهوت بـم ئه گهر زانست بیهو خـیا نه کردن بـ، هه و بـ به دهستهـنانی پـوانه بدات، پاراستنی شو بـ له پانتایی كه شفکردندا، ئهوه ئهده ب وهك (ج.هـیو. سلفرمان) دهـ: خـی وهك گوتارـك له درـ پـشكـش دهكات. یه كه میان مه عریفه یه کی پـوانه یی بـخـی ده خاتـهوه، بهام دووه میان مه عریفه یه ك به رهه م دهـهـنـ كه زمانی قسه کردنی تاییه ت به خـی هه یه. له نوان شیعر و گڼځانهوې، خـیا کردن و خـیا نه کردن بـیـگرافیا ده كه وـته دوورترین هه وار... بهو مانایه ی كه له سنووری خـیا نه کردندا خـیا ده نـتهوه، له سنووری خـیا کردنیشدا بانگهـشـی ده قـگه رایـی بـیـگرافیای خـیا نه كراو دهكات. به مانایه کی دیکه له بهر ئهوه ی ده قی بـیـگرافی به راناوی كه سی یه كه می تاكه وه بهنده و ئه و راناوهش ده چـته نـو بیركردنه وه و بیركردنه وهش توانای خـیا کردن دهكاتـهوه بـیه دهـش بـین بـیـگرافیا گڼځانهوې كه ناتوانـت به دوا د اچوونی زانستی بـ به ئه نجام بگه یه نین، بـ نمونه له بـیـگرافیا دا قسه کردن له باره ی سرووشت، جوگرافیا یان كشتوكاـ... ناتوانـ توـژهـرـكـی كشتوكاـی رازی بكات. بهام دهـش یارمه تی خوـنـه ر بدا، بـ ئهوه ی له خـهـه ته كانی دیکه ی نووسـه ر تـبـگات له شاره زاییه كان و قه ناعه ته كان و مه عریفه كا نی...

گڏانهن به راناوي "من" راشكاوييه، لهووه كه دهيوه وهامي هه نډه پرس بداتهوه، وهك چن لهز ر كاتدا گهياندي حقيقت و بياردان لهخ دهگر، لهووي زانستيهوه ئو جر ه گڏانهن دهيه بهره و گوتاركي تايه تمان دهكاتهوه، بهام لهووي ئهدهبي و فلسه فييهوه زابووني "من" دهگيه نټ. بيه كاتك دهقي بيگرافي دهخينه چوارچوهيه كي دياريكراو ده بينين نه دهكهو ته دوو توخي خيا كردن نه به خيا نه كړنه وه دهلك، ئه وهش و امان له دهكات بڼين دهقي بيگرافي دهكهو ته نوان ئهدهب و فلسه فهوه... بهو مانا يهش دهقي بيگرافي هر ته نها په سني رابردو و داهاتووي دوور ناكات، بهكو داهاتووي نزيكيش دهگرتهوه. كهواته بيگرافيا بڅي

خوازەيە، واتە دەقكە بەگشتى خوازە پككدهھن، ئەوھش ئەوھ دەگەيەنەت بىگرافيا نموونەى ژيانكى ديارىكراو نىيە، چونكە كاتك دەبەتە خوازە ب ژيانكى ديارىكراو ئەوھ ئەو ژيانە ناگەيەنەت، بەكو كپپەكى دىكەى ژيانى ناوبراو پشكش دەكات.

“ئەوھەيە مرڤ”

لە نوان توانا و تگەيشتن

لە “سفرى تەكوين 3: 22” دەگوتر: ئەوھەيە مرڤ ھەر وەك يەكك لە ئمە شە و خەر ناس دەكات. دەستەواژەى “ئەوھەيە مرڤ” ئاماژەيە ب مەسيح و مەسيحيەكان دەن خوا لەو دەستەواژەيەدا مەلائىكەتەكان دەدوھن و دە ئەو مرڤقە لە كتەبى خەر و شەدا بەشدارى لەگە ئمەدا ھەيە. بەام فەيلەسوفى پست مەدەرنە “فرىدرىك نىتشە” دەيەو لە رڤگاي دووبارەكردنەوھى دەستەواژەى “ئەوھەيە مرڤ” تواناكانى خى نیشان بدات.

لە كى ئەو نووسىنەدا ھەو مەدا بپم بىگرافيا ژيانى كەسكە، نووسراوھتەوھ. يان پراسەى بەرھەمھەنانى بىگرافيا ئەو نووسراوھ دەگرەتەوھ، كە كەسك ژيانى تايبەتى خى دەنووسەتەوھ. بەام كتەبى “ئەوھەيە مرڤ” نىتشە، ئەگەرچى لە چواردە بەش پككھاتووھ و لە رڤگاي بەكارھەنانى راناوى “من” لەكى ئەو كتەبە بەتايبەتى لە بەشەكانى: بچى من ئەوھەندە دانام، بچى ھەندە من زىرەكم چ شتەك وام لەدەكات كتەبى باش بنووسم... تەنھا دەيەو ت مەھىەتى خى نیشان بدات، كەمتر ئاماژە بە ژيانى تايبەتى خى دەكات. ب نموونە لە بەشى دووھم بچى من ئەوھەندە زىرەكم دە: لە تەمەنكى زەر زوودا كە ھشتا ھەوت ساھان بووم تگەيشتم كە ھىچ قسەيەكى مرڤانە نىيە بتوانەت بەتە ناوھوھم، باشە كەسك بىنى من بەھەى ئەوھوھ مىزاجم خراپ بەت؟ تا ئستا بەرانبەر بە خەك لوتفم ھەيە، بگرە رڤزى خەكى زەر سادەو ساكارىش دەگرم، ئەوھش بەھىچ جڤرڤك پشاندانى گەورەيى و فىز نىيە، كاتك رڤم لە كەسك دەبەتەوھ ھەر يەكسەر ھەست دەكات كە رڤم لەيەتى، ھەر ئەوھەندە بەسە من بپمە شوھنك ب ئەوھى ھەموو ئەو خەكانەى خوھنپان بگەن و گەندەھ بزار و تووھە بن.* ئەگەرچى ھەموو ئەو بەخداھەدانە دەچەتە ميانى پەسن و گڤانەوھ، بەام گڤانەوھەيەكى زنجىرەئامزى زەمەنى نىيە، بەقەد ئەوھى بواى خودى نىتشەيە لەبارەى خەيەوھ، بەشكى زى ئەو بوايەش بەتايبەتى لە بەرانبەر “فاكنەر”ى مەسقى زەر كەسيە و راستەوخا بە پەيوەندى نوانيانەوھ بەندە. نىتشە لەو كتەبەدا لە برى ژيانى تايبەتى جگە لەو بەشانەى لە سەرەوھ ناوم بردن لە ھەموو

به‌شه‌کاني دیکه‌دا تهنه‌ده‌یه‌وټ ناسنامه‌ی فله‌سه‌فی و رټ‌شن‌بیری خټی به‌ه‌ی ناوه‌ټ‌ناني کټ‌ټ‌به‌کانییه‌وه به‌ئویدیکه‌ی خوټ‌نهر بگه‌یه‌نټ. که‌واته‌ نیتشه‌له‌ رټ‌گای راناوی “من” ده‌ق ده‌خاته‌روو، بټ‌یه‌له‌و بیټ‌گرافیا‌یه‌دا جگه‌له‌ ده‌قی ژياني نیتشه: باوکم له‌تمه‌نی (36) سا‌ی کټ‌چی دوا‌ی کرد...ل19. من‌ئه‌مانییه‌کی دژ به‌سیاسه‌تم...ل20. دایکم بټ‌گومان‌یه‌کټ‌که‌له‌وانه‌ی زټ‌رئه‌مانییه...ل21. من‌له‌رټ‌که‌وتی (15)ی ئټ‌کټ‌به‌ری 1844 له‌دایک‌ووومه...هیچ په‌سنټ‌کی دیکه‌مان به‌رچاو ناکه‌وټ. که‌چی (سارته‌ر) له‌کټ‌بی (وشه‌کان) ورده‌کاری ژياني دوانزه‌سا‌ی خټی له‌زنجیره‌یه‌کی زه‌مه‌نیدا تټ‌مار ده‌کات. به‌ټ‌ام نیتشه‌زټ‌تر ئاماژه‌به‌به‌ره‌مه‌فله‌سه‌فیه‌کانی دیکه‌ی خټی ده‌کات و له‌و رټ‌گایه‌وه خټی له‌شوټ‌نگه‌ی خټی به‌ده‌ست ده‌ټ‌نټ. به‌مانایه‌کی دیکه‌ نیتشه‌له‌بری ئه‌وه‌ی خټی وه‌ك شوټ‌نی پرسیار به‌رز بکاته‌وه، به‌ره‌مه‌کانی وانیشان ده‌دات، له‌گه‌ټ‌ئه‌وه‌شدا ناتوانین بټ‌ټ‌ین ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌نووسراوه‌یه‌شوټ‌نی ده‌قی بیټ‌گرافیا نییه‌.

به‌کورتی نیتشه‌له‌و کټ‌ټ‌به‌دا روو له‌رابردوو ده‌کات، وه‌ك چټ‌ن په‌ی به‌داها‌تووش ده‌بات، له‌هه‌ردوو باریشدا ژياني ده‌قی پټ‌شو له‌لایه‌ك و ده‌قی سه‌ره‌کی له‌لایه‌کی دیکه‌ به‌رجه‌سته‌ده‌کاته‌وه، به‌و مانایه‌ده‌شټ‌ئه‌و بیټ‌گرافیا‌یه‌وه‌ك ساته‌وه‌ختټ‌ك له‌ئټ‌ستا ته‌ماشا بکه‌ین، که‌ده‌که‌وټ‌ته‌نټ‌وان رابردوو و داها‌توو. دوا‌جار ده‌توانم بټ‌ټ‌م ئه‌و کټ‌ټ‌به‌ده‌شټ‌وه‌ك دا‌ټ‌ژانی شیعریی و کټ‌ټ‌مه‌ټ‌ټ‌ك پټ‌شنگی ئیستټ‌ټ‌یکی سه‌یری بکه‌ین، واته‌به‌شټ‌کی زټ‌ری جوانی ئه‌و کټ‌ټ‌به‌راسته‌وخټ‌به‌پټ‌شنګ و دا‌ټ‌ژانه‌نه‌ستییه‌کانی نیتشه‌وه‌به‌نده، وه‌ك چټ‌ن به‌شټ‌کی دیکه‌ی به‌کټ‌ی ئه‌و دید و زانیاری و سه‌رنجانه‌وه‌ده‌لکټ‌، که‌له‌بارهی به‌ره‌مه‌فله‌سه‌فیه‌کانییه‌وه‌ده‌یخاته‌روو. نابټ‌له‌بیریشمان بچټ‌که‌وه‌رگټ‌ټ‌ی کوردی (رټ‌بین ره‌سوټ‌ئیسما‌عیل) به‌زمانټ‌کی نزیک له‌ده‌قی نیتشه‌یی توانیویه‌تی ئه‌و دا‌ټ‌ژان و پټ‌شنګانه‌بټ‌زمانی کوردی بگوازټ‌ته‌وه.

سه‌رچاوه‌و په‌راوټ‌زه‌کان:

- 1- هټ‌لکاری گټ‌ټ‌انه‌وه‌ی خودگه‌رایي، یان به‌شټ‌ك له‌ژياني تاك به‌قه‌ټ‌مه‌ی خټی، به‌(ژياننامه- السیره) ناو به‌رین و (سه‌ربرده- السیره‌الژاتیه) به‌ژياننامه‌گرټ‌بده‌ین و (یاده‌وه‌ری- مژکرات) له‌سه‌ربرده‌نزیک بکه‌ینه‌وه‌و (یاداشتی که‌سی- مژکرات‌الشخصیه) بخه‌ینه‌خانه‌کانی یاده‌وه‌ری و (یاداشتی رټ‌ژانه- الیومیات) له‌یاداشتی که‌سی هه‌گرینه‌وه.
- 2- وشه‌ی سه‌رهات‌مانای رووداو ده‌دات، وه‌ك له‌لاپه‌ټ‌هی 444 هه‌نبانه

بـرينه‌ی مامـستا هه‌زار هاتوو.

3- د. لگيف زيتونى، معجم مصطلحات نقد الروايه، دار النهار للنشر، بيروت- لبنان، گ 1 2002، ص 13-14.

4- هابرماس پـيوايه پـستمـدـرنه درـژكراوهى مـدـرنه‌يه.

5- فريدريك نيچه، ئه‌وه‌يه مرـق، وه‌رگـانـى: رـبين ره‌سو ئيسماعيل، وه‌زاره‌تى رـشـبـيرى، به‌رـوه‌به‌رايه‌تى خانه‌ى وه‌رگـانـان، چاپخانه‌ى كار، چ 1، 2009.

6 - به‌شـك له ره‌خنه‌گران فيـگرافيا و شيعر به‌شياو نازانن، به‌ام هه‌ندـك دهـن ئه‌ده‌بى فيـگرافى له گواستنه‌وه‌ى ئه‌زموونى ژيانى تاك پشت به حه‌قيقه‌ت و راستگـي ده‌به‌ست، به‌ام شيعر به‌پـچه‌وانه‌وه ئه‌گه‌ر گواستنه‌وه‌ى درـ نه‌ب، ئه‌وه پشت به وـناکردن و خه‌يا و زياده‌رـي و راستگـي هونه‌رى ده‌به‌ست. كه‌سانـكى ديكه‌ى سـيم تـكه‌كـردنى ره‌گ و ريشه‌ي فيـگرافيا و شيعر به لايانه‌وه ئاساييه.

7 - أوجه السيره، اندريه موروا، ترجمه: ناجى الحديپى، وزاره الپقافه و الاعلام-بغداد، گ 1 1987، ص. 109

8- تـبـس- Tobos: وشه‌يه‌كى گريكييه به ماناى شوـن دـت، به‌ام له ئه‌ده‌ب به بابـه‌ت، يان فيكره‌ى بنه‌ه‌تى سه‌ير ده‌كرـت.

9- بـوانه: ج.هيو. سلفرمان، نصيات، ترجمه، حسن ناظم، على حاكم صالح، المركز الپقافى العربى، دار البيچاو-المغرب، گ 1 2002، ص. 141

10- ه. س. پ. ل 146_147.

11 - ه. س. پ. ل 147.

12 - ئه‌وه‌يه مرـق، ه. س. پ. ل 88.